

Ks. Jan Józef Janicki – Kraków – Kielce

MISTERIUM PASCHALNE CHRYSYTA
UOBECNIANE W LITURGII
WEDŁUG *KATECHIZMU KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO*

Papież Jan Paweł II przekazał całemu Kościołowi w dniu 11 października 1992 roku, w trzydziestą rocznicę rozpoczęcia Soboru Powszechnego Watykańskiego II, dzieło noszące tytuł *Katechizm Kościoła Katolickiego*, które określił „tekstem wzorcowym” dla katechezy odnowionej u żywych źródeł wiary i wyraził nadzieję, że Katechizm przyczyni się w znacznym stopniu do odnowy całego życia Kościoła¹. Katechizm Kościoła Katolickiego jest owocem bardzo szerokiej współpracy całego Episkopatu Kościoła katolickiego, który wziął na siebie część odpowiedzialności za to dzieło dotyczące bezpośrednio życia Kościoła. Katechizm został przygotowany w ciągu sześciu lat wyjątkowej pracy, która była wykonywana z wielkim zapałem i w duchu uważnego wsłuchiwania się w różne opinie². Jan Paweł II stwierdził, iż podjęta metoda opracowania Katechizmu ukazuje kolegialną naturę Episkopatu i świadczy o katolickości Kościoła; wyraził przy tym głęboką radość ze współbrzmienia tak wielu głosów, nazywając to „symfonią wiary”³.

Nowy Katechizm Kościoła Katolickiego spełnia podwójne wymaganie stawiane takiemu dokumentowi. Z jednej strony przedstawia wiernie i w sposób uporządkowany nauczanie Pisma Świętego, żywej Tradycji w Kościele i autentycznego Urzędu Nauczycielskiego oraz duchowego dziedzictwa ojców, doktorów i świętych Kościoła – umożliwiając całemu Ludowi Bożemu lepsze poznanie misterium chrześcijańskiego i ożywienie jego wiary. Z drugiej strony okazało się konieczne rozjaśnienie światłem wiary nowych sytuacji

¹ Jan Paweł II, *Konstytucja Apostolska „Fidei depositum”*, w: *Katechizm Kościoła Katolickiego* (dalej KKK), Poznań 1994, s. 6.

² Zob. tamże, s. 7.

³ Tamże.

i problemów, które w przeszłości nie istniały. Dlatego też nowy Katechizm zawiera rzeczy nowe i stare (por. Mt 13,52), gdyż „wiarą pozostaje zawsze ta sama, a zarazem jest źródłem wciąż nowego światła”⁴. Spełnienie tych dwóch wymogów Katechizm Kościoła Katolickiego realizuje w tradycyjnym układzie (zastosowanym już w Katechizmie Piusa V), przedstawiając treść (często ujętą w „nowy” sposób, odpowiadający naszej epoce) w czterech częściach, które są ze sobą wzajemnie powiązane. Część pierwszą stanowi misterium chrześcijańskie, które jest przedmiotem wiary (wyznanie wiary *Credo*); jest ono celebrowane i przekazywane w liturgii świętej (część druga); jest obecne, by oświecać i umacniać Lud Boży w działaniu (zasady życia chrześcijańskiego), (część trzecia) oraz stanowi podstawę naszej modlitwy, jest przedmiotem naszego błagania, uwielbienia i wstawiennictwa (część czwarta)⁵.

W swym nauczaniu Katechizm Kościoła Katolickiego podkreśla przedziwną jedność Bożego misterium i Bożego zamysłu zbawienia, ukazując jednocześnie

centralne miejsce Jezusa Chrystusa, Jednorodzonego Syna Bożego, który został posłany przez Ojca i za sprawą Ducha Świętego stał się człowiekiem w łonie Najświętszej Dziewicy Maryi, by być naszym Zbawicielem. Chrystus, który umarł i zmartwychwstał, jest zawsze obecny w swoim Kościele, zwłaszcza w sakramentach; jest źródłem wiary, wzorem chrześcijańskiego postępowania, Nauczycielem naszej modlitwy⁶.

1. Celebracja misterium chrześcijańskiego

Katechizm Kościoła Katolickiego poświęca swoją drugą część (nr 1066–1690): *celebracji misterium chrześcijańskiego*, wykorzystując w nauczaniu na ten temat treści teologiczne zawarte w *Konstytucji o liturgii świętej* Soboru Watykańskiego II, w dokumentach posoborowych Stolicy Apostolskiej, w tekstach wprowadzenia teologicznego i pastoralnego do poszczególnych ksiąg liturgicznych oraz korzystając z formuł eucharystycznych (modlitw) i czytań biblijnych⁷. Katechizm zawiera w tej części 42 cytaty z „Mszału Rzymskiego” Pawła VI (1970), 27 cytatów z rytuałów i pontyfikałów, 13 z księgi „Liturgii godzin” oraz 6 z innych ksiąg⁸. W wykładzie teologii celebracji misterium

⁴ Tamże.

⁵ Por. tamże, s. 7n.

⁶ Tamże, s. 8.

⁷ Zob. S. Czerwik, *Pojecie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu Kościoła Katolickiego*, w: *Misterium liturgii w Katechizmie Kościoła Katolickiego*, red. J. J. Kopeć, H. Sobeczko, R. Pierskała, Opole 1995, s. 18.

⁸ Zob. P. Jounel, *La liturgie dans le Catéchisme de l'Église Catholique*, „Notitiae”, 29 (1993), nr 5 (322), s. 268.

chrześcijańskiego Katechizm zawiera ponadto 19 tekstów z liturgii bizantyjskiej, trzy z syryjskiej oraz wiele fragmentów z katechez wschodnich ojców Kościoła⁹.

Katechizm stawiając na początku pytanie: „Dlaczego liturgia?”, odpowiada, iż jak to wyznajemy w Symbolu wiary, Bóg Ojciec wypełniając „tajemnicę swojej woli”, dał swojego umiłowanego Syna i Ducha Świętego „dla zbawienia świata oraz dla chwały swojego Imienia” (KKK 1066). Tego zbawienia świata, odkupienia ludzi i doskonałego uwielbienia Boga, co zostało zapowiedziane przez wielkie sprawy Boże spełnione wśród ludu Starego Testamentu, „dokonał Chrystus Pan głównie przez paschalne misterium swojej błogosławionej Męki, Zmartwychwstania i chwalebne Wniebowstąpienia”¹⁰. Przez to misterium Chrystus zrealizował odwieczny plan Boży, który św. Paweł nazywa „tajemniczym planem” (por. Ef 3,9), a tradycja patrystyczna nazwała „ekonomią Słowa Wcielonego” lub „ekonomią zbawienia”: «umierając, zniweczył naszą śmierć, i zmartwychwstając, przywrócił nam życie»¹¹. Chrystus zlecił kontynuację tego planu swemu Kościołowi, który zrodził się „z boku umierającego na krzyżu Chrystusa”; dlatego w liturgii Kościół celebrowuje Misterium Paschalne, „przez które Chrystus wypełnił dzieło naszego zbawienia” (KKK 1067). Kościół głosi i sprawuje to misterium Chrystusa w swojej liturgii, „aby wierni przeżywali je i świadczyli o nim w świecie: «Istotnie, liturgia, przez którą – szczególnie w Boskiej Ofierze eucharystycznej – „dokonuje się dzieło naszego Odkupienia”, w najwyższym stopniu przyczynia się do tego, by wierni życiem swoim wyrażali oraz ujawniali innym misterium Chrystusa i rzeczywistą naturę prawdziwego Kościoła» (KL 2)”¹².

Katechizm, po odpowiedzi na pytanie: „Dlaczego liturgia?” (KKK 1066–1068), stawia pytanie: „Co znaczy pojęcie *liturgia*” i odwołuje się do etymologii tego terminu występującego w kulturze greckiej, gdzie pojęcie „liturgia” oznaczało „dzieło publiczne”, „czyn publiczny” „służbę pełnioną przez lud”, „usługę spełnianą przez lud” lub „na rzecz ludu” (KKK 1069). W księgach

⁹ Por. tamże, s. 269.

¹⁰ KKK 1067. Cytowany przez KKK tekst pochodzi w całości z *Konstytucji o liturgii świętej* (dalej KL), nr 5, Soboru Watykańskiego II.

¹¹ KKK 1066, 1067; por. A. M. Triacca, *L'economia sacramentale*, w: *Catechismo della Chiesa cattolica. Testo integrale e commento teologico*, red. R. Fisichella, Città del Vaticano, Casale Monferrato 1992/1993, s. 846–850; J. J. Kopeć, *Wprowadzenie do kerygmy o liturgii Katechizmu Kościoła Katolickiego*, w: *Misterium liturgii w Katechizmie...*, dz. cyt., s. 7; M. Augé, *Il 'mistero pasquale' dopo „Sacrosanctum concilium” nei documenti conciliari e postconciliari*, „Rivista di Pastorale Liturgica”, 51 (2013), nr 2 (297), s. 20; J. Geldhof, „Sacrosanctum Concilium” heute (2). *Paschamysterium – Das Geheimnis wird offenbar*, „Gottesdienst”, 47 (2013), nr 7, s. 62.

¹² KKK 1068.

Nowego Testamentu słowo „liturgia” występuje w sumie tylko piętnaście razy (jako rzeczownik, czasownik oraz przymiotnik) i ma znaczenie świeckie, zbliżone do zastosowania tych terminów w starożytnej Grecji; oznacza czynności kultu starotestamentalnego; wskazuje na duchowy kult chrześcijański i w jednym miejscu (Dz 13,1) znaczy sprawowanie kultu w ujęciu chrześcijańskim (oznacza religijny obrzęd chrześcijański)¹³. Katechizm wnosi do refleksji nad etymologią słowa „liturgia” pewne *novum*, przenosząc znaczenie greckiego *ergon* ze starożytnego terminu *leitourgia* na „dzieło Boga” spełnione przez Chrystusa z woli Ojca: „Ja Ciebie otoczyłem chwałą na ziemi przez to, że wypełniam dzieło (*to ergon*), które Mi dałeś do wykonania” (J 17,4). „Liturgia” jest to zatem „dzieło” (*ergon*) Odkupienia dokonane przez Chrystusa Arcykapłana (por. Hbr 8,2.6) i kontynuowane przez Niego w Kościele¹⁴: „Przez liturgię Chrystus, nasz Odkupiciel i Arcykapłan, kontynuuje w swoim Kościele, z Kościołem i przez Kościół dzieło naszego odkupienia” (KKK 1069). Katechizm, podsumowując znaczenie słowa „liturgia”, stwierdza autorytatywnie, iż pojęcie „liturgia” w Nowym Testamencie jest rozumiane jako święta służba Bogu i ludziom; jest używane na określenie sprawowania kultu Bożego¹⁵, głoszenie Ewangelii¹⁶ i pełnienie czynów miłości¹⁷.

W celebracji liturgicznej Kościół, na wzór swojego Pana, jedynego „Liturga” (por. Hbr 8,2.6), uczestniczy „w Jego kapłaństwie (kult), które ma charakter prorocki (głoszenie słowa) i królewski (służba miłości)”¹⁸. Liturgia w obecnym czasie dziejów zbawienia stanowi wykonywanie kapłańskiej posługi Chrystusa, jedynego Pośrednika między Bogiem a ludźmi, zgodnie z tym czego uczy Sobór Watykański II:

Słusznie przeto uważa się liturgię za wykonywanie kapłańskiego urzędu Jezusa Chrystusa; w niej przez znaki widzialne wyraża się i w sposób właściwy poszczególnym znakom urzeczywistnia **uświęcenie człowieka**, a Mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to jest Głowa ze swymi członkami, wykonuje **całkowity kult publiczny**. Dlatego każdy obchód liturgiczny, jako dzieło Chrystusa – Kapłana i Jego Ciała, czyli Kościoła, jest czynnością w najwyższym stopniu świętą, a żadna inna czynność Kościoła nie dorównuje jej skuteczności z tego samego tytułu i w tym samym stopniu (KL 7)¹⁹.

¹³ Por. m.in.: J. J. Janicki, *Kultury antyczne w liturgii chrześcijańskiej*, Kraków 2007, s. 199–204.

¹⁴ Por. S. Czerwik, *Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu...*, dz. cyt., s. 19.

¹⁵ Por. Dz 13,2; Łk 1,23. Zob. KKK 1070.

¹⁶ Por. Rz 15,16; Flp 2,14-17.30.

¹⁷ Por. Rz 15,27; 2 Kor 9,12; Flp 2,25.

¹⁸ KKK 1070.

¹⁹ Tamże.

Chrystus uświęca zatem ludzi we wspólnocie Kościoła i razem z Kościołem oddaje jednocześnie Bogu Ojcu całkowity kult publiczny. Katechizm uczy, iż liturgia jako dzieło Chrystusa i czynność Jego Kościoła, urzeczywistnia i ukazuje Kościół jako widzialny znak komunii Boga i ludzi. Nie wyczerpując całej działalności Kościoła, włącza wiernych w nowe życie wspólnoty, a zakładając świadome, czynne i owocne uczestnictwo wszystkich, może stać się źródłem nowego życia według Ducha oraz angażować w posłanie Kościoła i służbę na rzecz jego jedności²⁰. Takie ujęcie liturgii jest dalekie w swoim teologicznym wyrazie od jurydyczno-rubrycystycznego traktowania liturgii, które „w epoce potrydenckiej utrzymało się w praktyce duszpasterskiej Kościoła i świadomości wielu wiernych”²¹.

„*Kompendium*” *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, będące jego „wierną i pewną syntezą”, które papież Benedykt XVI, „z wielką radością”, zatwierdził i ogłosił w dniu 28 czerwca 2005 roku²², na postawione pytanie: „Co to jest liturgia?”, w sposób zwięzły stwierdza:

Liturgia jest celebrowaniem misterium Chrystusa, w szczególności Jego Misterium Paschalnego. Uważa się ją za wypełnianie kapłańskiej funkcji Jezusa Chrystusa. W niej przez znaki dostrzegalne wyraża i dokonuje się uświęcenie człowieka, a Mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to jest Głowa ze swymi członkami, sprawuje pełny kult publiczny należny Bogu²³.

Wskazując zaś miejsce, jakie zajmuje liturgia w życiu Kościoła, *Kompendium* poucza, iż

Liturgia, która jest czynnością świętą w najwyższym stopniu, stanowi szczyt, do którego zmierza działalność Kościoła, i zarazem jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc. Przez liturgię Chrystus kontynuuje w swoim Kościele, z Kościołem i przez Kościół dzieło naszego odkupienia²⁴.

Sposób, w jaki Bóg Ojciec jest źródłem i celem liturgii, *Kompendium* wyjaśnia w syntetycznym ujęciu:

W swoim Synu, który dla nas przyjął ciało, umarł i zmartwychwstał, Bóg napędza nas swoimi błogosławieństwami i przez nie rozlewa w naszych sercach Ducha Świętego. W tym samym czasie Kościół błogosławi Ojca przez adorację, uwielbienie i dziękczynienie i prosi Go, by zesłał dar swojego Syna i Ducha Świętego²⁵.

²⁰ Por. KKK 1071–1072; KL 9.

²¹ J. J. Kopeć, *Wprowadzenie do kerygmy o liturgii...*, dz. cyt., s. 8.

²² Por. „*Kompendium*” *Katechizmu Kościoła Katolickiego* (dalej KKKK), Kielce 2005, s. 5n.

²³ KKKK 218.

²⁴ Tamże, 219.

²⁵ Tamże, 221.

Katechizm przekazuje wszystkim wiernym bardzo ważne nauczanie Kościoła, iż

Liturgia chrześcijańska nie tylko przypomina wydarzenia, które dokonały naszego zbawienia, ale aktualizuje je i uobecnia. Misterium Paschalne Chrystusa jest celebrowane, a nie powtarzane. Powtarzane są poszczególne celebracje; w każdej z nich następuje wylanie Ducha Świętego, który aktualizuje jedyne Misterium (KKK 1104).

Wielkie tajemnice zbawienia dokonują się zatem w liturgii dzięki obecności Chrystusa i mocą działającego w niej Ducha Świętego²⁶.

Katechizm Kościoła Katolickiego w swoim wykładzie o liturgii uczy ponadto, iż jest ona także uczestniczeniem w modlitwie Jezusa Chrystusa, Syna Bożego, skierowanej do Boga Ojca w Duchu Świętym; dlatego cała modlitwa chrześcijańska ma w niej swoje źródło i swój kres. Liturgia sprawia, że człowiek zostaje wewnętrznie zakorzeniony i umocniony w *wielkiej miłości, jaką Bóg nas umiłował* (Ef 2,4) w swoim umiłowanym Synu. „Jest to *przedziwne dzieło Boże*, które przeżywamy i któremu nadajemy charakter wewnętrzny przez każdą modlitwę, przy każdej sposobności... w Duchu” (Ef 6,18)²⁷.

Idąc za nauczaniem soborowym, Katechizm potwierdza, że dla wspólnoty uczniów Pana, „liturgia jest **szczytem**, do którego zmierza działalność Kościoła, i jednocześnie jest **źródłem**, z którego wypływa cała jego moc” (KL 10). Dlatego jest uprzywilejowanym miejscem dla katechezy Ludu Bożego: „Katecheza z natury swej jest związana z całym sprawowaniem liturgii i sakramentów, gdyż właśnie w sakramentach, a zwłaszcza w Eucharystii, Jezus Chrystus najpełniej działa w celu przemiany człowieka”²⁸. Katecheza liturgiczna wprowadzając w misterium Chrystusa (jest *mistagogią*), przechodzi od tego, co widzialne, do tego, co niewidzialne, od znaku do tego, co on oznacza, od sakramentów do misterii. Taka katecheza jest zadaniem katechizmów lokalnych i regionalnych. Nowy Katechizm Kościoła Katolickiego służący całemu Kościołowi w różnorodności jego obrzędów i kultur, w tym, co dotyczy liturgii rozumianej jako misterium i jako celebracja oraz liturgii sakramentów i sakramentaliów, przedstawia to, co jest podstawowe i wspólne dla całego Kościoła²⁹.

²⁶ Zob. J. J. Kopeć, *Wprowadzenie do kerygmy o liturgii...*, dz. cyt., s. 8.

²⁷ KKK 1073; por. J. J. Kopeć, tamże.

²⁸ KKK 1074; Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska „Catechesi tradendae”*, nr 23.

²⁹ Zob. KKK 1075.

2. Misterium Paschalne w czasie Kościoła

2.1. Trynitarny charakter liturgii

Katechizm Kościoła Katolickiego poprzedza rozdział zatytułowany *Misterium Paschalne w czasie Kościoła* przypomnieniem ważnej prawdy wiary, iż Kościół został ukazany światu w dniu Pięćdziesiątnicy przez „wylanie Ducha Świętego”³⁰. Dar Ducha zapoczątkował nowy okres czasu w „udzielaniu Misterium”, czyli czas Kościoła, w którym Chrystus Pan ukazuje, uobecnia i przekazuje swoje dzieło zbawienia przez liturgię swojego Kościoła, „aż przyjdzie” (1 Kor 11,26). Czas Kościoła oznacza nowy, właściwy dla tego nowego czasu, sposób życia i działania Chrystusa we wspólnocie Kościoła i z Kościołem. Tradycja Wschodu, jak i Zachodu nazywa to działanie „ekonomią sakramentalną”, która polega „na udzielaniu (czy «rozdzielaniu») owoców Misterium Paschalnego Chrystusa w celebracji liturgii sakramentalnej Kościoła” (KKK 1076).

Liturgia przedstawiana w tej części nauczania Katechizmu Kościoła Katolickiego, jest ukazana jako dzieło Trójcy Świętej, a zatem mające charakter trynitarny. Temu tematowi są poświęcone kolejne części Katechizmu noszące tytuł: *Ojciec jako Źródło i Cel liturgii* (KKK 1077–1083); *Dzieło Chrystusa w liturgii* (KKK 1084–1090) oraz *Duch Święty i Kościół w liturgii* (KKK 1091–1112).

2.1.1. Ojciec jako Źródło i Cel liturgii

Punktem wyjścia rozważań Katechizmu jest tu fragment hymnu św. Pawła z Listu do Efezjan (1,3-6), który pozwala widzieć liturgię jako „błogosławieństwo”, będące przede wszystkim „czynnością Boską”, działaniem Boga Ojca; Jego błogosławieństwo, które daje życie „jest równocześnie słowem i darem. W odniesieniu do człowieka pojęcie to będzie oznaczać adorację i oddanie się Stwórcy w dziękczynieniu” (KKK 1078)³¹. „Od początku aż do wypełnienia się czasów całe dzieło Boże jest *błogosławieństwem*. Od liturgicznego poematu o pierwszym stworzeniu aż do pieśni Jeruzalem niebieskiego autorzy natchnieni głoszą zamysł zbawienia jako wielkie błogosławieństwo Boże” (KKK 1079). Bóg błogosławi stworzone przez siebie istoty żywe, a w sposób szczególnie mężczyznę i kobietę. Po potopie, zawierając przymierze z Noem i wszystkimi istotami żywymi, odnawia „błogosławieństwo płodności” mimo grzechu człowieka, z powodu którego ziemia została „przeklęta”. Od momentu

³⁰ Por. KL 6; KKK 1076.

³¹ Zob. S. Czerwik, *Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu...*, dz. cyt., s. 19.

powołania Abrahama Boże błogosławieństwo przenika historię ludzi i przez wiarę „Ojca wierzących”, który przyjmuje błogosławieństwo, zostaje zapoczątkowana historia zbawienia³². Błogosławieństwa Boże ukazały się ponadto w takich wydarzeniach, jak: narodziny Izaaka, syna Abrahama, wyprowadzenie z Egiptu (Pascha i Wyjście), dar Ziemi Obiecanej, wybór Dawida, Obecność Boga w Świątyni, oczyszczające wygnanie ludu i niewola babilońska oraz powrót z niej „małej Reszty”. O tych Bożych błogosławieństwach i odpowiedzi ludu na nie uwielbieniem i dziękczynieniem, przypominały księgi Prawa, Prorocy i Psalmi, z których utkana była liturgia narodu wybranego³³. Błogosławieństwo Boże zostaje w pełni objawione i udzielone w liturgii Kościoła, w której Bóg Ojciec jest uznawany i adorowany jako Źródło i Cel wszystkich błogosławieństw stworzenia. Bóg Ojciec napełnia nas swoimi błogosławieństwami i przez nie „rozlewa” w naszych sercach Dar Ducha Świętego (zawierający wszystkie dary) – „w swoim Słowie, które dla nas przyjęło ciało, umarło i zmartwychwstało”³⁴. Katechizm wskazuje w tym kontekście na podwójny wymiar liturgii chrześcijańskiej będącej odpowiedzią wiary i miłości na „błogosławieństwa duchowe”, którymi obdarza nas Ojciec. Z jednej strony Kościół błogosławi Ojca „za Jego dar niewypowiedziany” przez adorację, uwielbienie i dziękczynienie, a z drugiej nie przestaje składać Ojcu „ofiary z otrzymanych od Niego darów” i prosić Go o zesłanie Ducha Świętego na te dary oraz „by przez komunie w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa Kapłana i przez moc Ducha, Boże błogosławieństwa przynosiły owoce życia *ku chwale majestatu Jego łaski* (Ef 1,6)”³⁵.

2.1.2. Dzieło Chrystusa w liturgii

Katechizm Kościoła Katolickiego odwołuje się, w kolejnym opisie liturgii, do Chrystusa uwielbionego, który „siedzi po prawicy Ojca” i rozlewa Ducha Świętego na Kościół, a obecnie „działa” przez sakramenty ustanowione przez Niego, w celu przekazywania łaski. „Sakramenty są widzialnymi znakami (słowa i czynności), zrozumiałymi dla człowieka. Urzeczywistniają one skutecznie łaskę, którą oznaczają, za pośrednictwem działania Chrystusa i przez moc Ducha Świętego” (KKK 1084)³⁶.

Chrystus oznacza i urzeczywistnia w liturgii Kościoła przede wszystkim swoje Misterium Paschalne. W czasie ziemskiego życia Jezus zapowiadał Misterium

³² Por. KKK 1080.

³³ Por. KKK 1081.

³⁴ KKK 1082.

³⁵ KKK 1083.

³⁶ Zob. S. Czerwik, *Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu...*, dz. cyt., s. 20.

Paschalne w swoim nauczaniu i uprzedzał je przez swoje czyny. Gdy nadchodzi Jego Godzina (por. J 13,1; 17,1), przeżywa jedyne wydarzenie w historii, które nie przemija: Jezus umiera, zostaje pogrzebany, zmartwychwstaje i zasiada po prawicy Ojca „raz na zawsze” (Rz 6,10; Hbr 7,27; 9,12). Jest to wydarzenie rzeczywiste, które miało miejsce w naszej historii, ale jest ono wyjątkowe, ponieważ wszystkie inne wydarzenia historyczne występują tylko raz i przemijają, znikają w przeszłości. Misterium Paschalne Chrystusa – przeciwnie – nie może pozostawać jedynie w przeszłości, ponieważ przez swoją Śmierć zniweczył On śmierć, a ponadto, kim Chrystus jest, to, co uczynił i co wycierpiał dla wszystkich ludzi, uczestniczy w wieczności Bożej, przekracza wszelkie czasy i jest w nich stale obecny. Wydarzenie Krzyża i Zmartwychwstania *trwa* i pociąga wszystko ku Życiu (KKK 1085).

Katechizm podkreśla z wielkim naciskiem soteriologiczne znaczenie Misterium Paschalnego jako kulminacyjny moment całej historii zbawienia. Chrystus Pan urzeczywistnia przez liturgię ustanowionych przez siebie sakramentów, jedyne i niepowtarzalne wydarzenie swojej „godziny” (por. J 13,1; 17,1), w której umarł, został pogrzebany, zmartwychwstał i zasiadł po prawicy Boga Ojca³⁷.

Jak Ojciec posłał Chrystusa, tak i On posłał Apostołów, których napełnił Duchem Świętym nie tylko po to, aby głosząc Ewangelię wszystkiemu stworzeniu, zwiastowali, że Syn Boży swoją śmiercią i zmartwychwstaniem wyrwał nas z mocy szatana i uwolnił od śmierci oraz przeniósł do Królestwa Ojca, lecz także po to, aby ogłaszane dzieło zbawienia sprawowali przez Ofiarę i sakramenty, stanowiące ośrodek całego życia liturgicznego (KL 6)³⁸.

Trwanie zatem dokonanego przez siebie dzieła zapewnił Zmartwychwstały Chrystus przez „sukcesję apostołską”, udzielając Apostołom Ducha Świętego i powierzając im swoją władzę uświęcania (por. 20,21-23), aby stawali się „sakramentalnymi znakami Chrystusa”³⁹. Z kolei Apostołowie, mocą tego samego Ducha Świętego, powierzają tę władzę swoim następcom. W ten sposób „sukcesja apostołska” tworzy strukturę całego życia liturgicznego Kościoła; ma ona charakter sakramentalny, który jest przekazywany przez sakrament święceń⁴⁰.

Katechizm uczy, iż wielkie dzieło zbawcze dokonujące się w liturgii, staje się rzeczywistością, gdyż jest w niej obecny sam Chrystus, cytując, bez specjalnego komentarza, nauczanie Vaticanum II z *Konstytucji o liturgii świętej*:

³⁷ Por. Rz 6,10; Hbr 7,27; 9,12.

³⁸ KKK 1086.

³⁹ KKK 1087.

⁴⁰ Zob. tamże.

Dla urzeczywistnienia tak wielkiego dzieła – udzielania czy przekazywania swojego dzieła zbawienia – Chrystus jest zawsze obecny w swoim Kościele, szczególnie w czynnościach liturgicznych. Jest obecny w ofierze Mszy świętej, czy to w osobie odprawiającego, gdyż „Ten sam, który kiedyś ofiarował się na krzyżu, obecnie ofiaruje się przez posługę kapłanów”, czy też zwłaszcza pod postaciami eucharystycznymi. Obecny jest mocą swoją w sakramentach, tak że gdy ktoś chrzci, sam Chrystus chrzci. Jest obecny w swoim słowie, albowiem gdy w Kościele czyta się Pismo święte, wówczas On sam mówi. Jest obecny wreszcie, gdy Kościół modli się i śpiewa psalmy, gdyż On sam obiecał: „Gdzie dwaj albo trzej są zgromadzeni w imię moje, tam i Ja jestem pośród nich” (Mt 18,20)⁴¹.

W tak wielkim dziele, uczy dalej Katechizm, przez które Bóg otrzymuje doskonałą chwałę, a ludzie uświęcenie, Chrystus „zawsze przyłącza do siebie Kościół, swoją Oblubienicę umiłowaną, która wzywa swego Pana i przez Niego oddaje cześć Ojcu wiecznemu”⁴². Dopełnieniem dzieła Chrystusa dokonywanego w liturgii ziemskiej jest liturgia niebiańska, odprawiana

w mieście świętym Jeruzalem, do którego pielgrzymujemy, gdzie Chrystus siedzi po prawicy Bożej jako sługa świątyni i prawdziwego przybytku. W liturgii ziemskiej ze wszystkimi zastępami duchów niebieskich wyśpiewujemy Panu hymn chwały; wspominając ze czcią świętych mamy nadzieję uczestniczenia we wspólnocie z nimi; oczekujemy jako Zbawiciela Pana naszego, Jezusa Chrystusa, aż się ukáže jako Ten, który jest życiem naszym, a my z Nim razem pojawimy się w chwale⁴³.

2.1.3. Duch Święty i Kościół w liturgii

W nowym Katechizmie Kościoła Katolickiego, mającym już ponad 20 lat, szczególnie obszernie zostało potraktowane posłannictwo i miejsce Ducha Świętego w liturgii (KKK 1091–1112). Jest to tym bardziej cenne, że w soborowej *Konstytucji o liturgii świętej* akcenty pneumatologiczne są stosunkowo nieliczne, a Katechizm rozpoczyna to nauczanie pięknym tekstem:

W liturgii Duch Święty jest wychowawcą wiary Ludu Bożego, sprawcą *cudownych dzieł Bożych*, którymi są sakramenty Nowego Przymierza. Jest pragnieniem i dziełem Ducha w sercu Kościoła, abyśmy żyli życiem Chrystusa Zmartwychwstałego. Gdy spotyka On w nas odpowiedź wiary, którą wzbudził, urzeczywistnia się prawdziwe współdziałanie; przez nie liturgia staje się wspólnym dziełem Ducha Świętego i Kościoła (KKK 1091).

⁴¹ KKK 1088; KL 7.

⁴² KKK 1089; KL 7.

⁴³ KKK 1090; por. KL 8; Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*, „*Lumen gentium*” (dalej KK), 50.

W tym „sakramentalnym udzielaniu” misterium Chrystusa, działanie Ducha Świętego przebiega w taki sam sposób, jak w innych czasach „ekonomii zbawienia”. Duch Święty przygotowuje Kościół na spotkanie z Jego Panem (przyjęcie Chrystusa) (KKK 1093–1098); przypomina i ukazuje Chrystusa wierze zgromadzenia (przypomina misterium Chrystusa) (KKK 1099–1103); uobecnia i aktualizuje misterium Chrystusa swoją przekształcającą mocą (KKK 1104–1107), i wreszcie jako Duch komunii jednoczy Kościół z życiem i posłaniem Chrystusa (Komunia w Duchu Świętym) (KKK 1108–1109).

2.1.3.1. Duch Święty przygotowuje na przyjęcie Chrystusa

Katechizm, w swym nauczaniu, nawiązując do zasady harmonii i jedności Starego i Nowego Testamentu⁴⁴, na której opiera się katecheza paschalna Chrystusa Pana (por. Łk 24, 13-49), a następnie katecheza Apostołów i ojców Kościoła, stwierdza, że „Duch Święty wypełnia w ekonomii sakramentalnej figury *Starego Przymierza*” (KKK 1093). Dzięki bowiem zesłaniu Ducha Świętego, chrześcijanie w wydarzeniach, słowach i symbolach związanych z Ludem Bożym pierwszego przymierza dostrzegali Chrystusa i Jego dzieło⁴⁵. Kościół – Lud Boży nowego i wiecznego przymierza, który został „cudownie przygotowany w historii narodu izraelskiego i w Starym Przymierzu” (KK 2), zachowuje w swojej liturgii jako integralną i niezastąpioną część niektóre elementy kultu Starego Przymierza, jak czytanie Starego Testamentu, modlitwę Psalmów oraz pamięć o zbawczych wydarzeniach, które wypełniły się „w misterium Chrystusa: Obietnica i Przymierze, Wyjście i Pascha, Królestwo i Świątynia, Wygnanie i Powrót” (KKK 1093). Światło Ducha Świętego sprawia, że Kościół, zwłaszcza w okresie Adwentu, Wielkiego Postu, a szczególnie w Wigilię Paschalną, „odczytuje i przeżywa te wielkie wydarzenia historii zbawczej w „dzisiaj” (*hodie*) swojej liturgii” (KKK 1095). Konieczną jednakże pomocą dla wiernych w „duchowym” zrozumieniu tych zbawczych działań

⁴⁴ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym* (dalej KO), 14–20.

⁴⁵ Por. KKK 1094. Dzięki tej katechezie odsłania się „to, co pozostawało zakryte pod literą Starego Testamentu: misterium Chrystusa. Nazywa się ją katechezą «typologiczną», ponieważ objawia nowość Chrystusa na podstawie «figur» (typów), które zapowiadały Go w wydarzeniach, słowach i symbolach pierwszego Przymierza. Figury zostają odsłonięte przez nowe odczytanie tekstów starotestamentalnych w Duchu Prawdy, wychodząc od Chrystusa (por. 2 Kor 3,14-16). W ten sposób potop i arka Noego są figurami zbawienia przez chrzest (por. 1 P 3,21), podobnie obłok i przejście przez Morze Czerwone, a woda wyprowadzona ze skały jest figurą duchowych darów Chrystusa (por. 1 Kor 10,1-6); manna na pustyni stanowi zapowiedź Eucharystii, «prawdziwego Chleba z nieba» (J 6,32)” (KKK 1094).

Bożych, jak je ukazuje i pozwala nam nimi żyć liturgia Kościoła, jest katecheza⁴⁶. Z tej racji, głębsza znajomość wiary i życia religijnego narodu żydowskiego, tak jak są jeszcze dzisiaj wyznawane i przeżywane, może być pomocą do lepszego zrozumienia niektórych aspektów liturgii chrześcijańskiej (por. KKK 1096). Katechizm uczy, iż w liturgii Nowego Przymierza każda spełniana w niej czynność, szczególnie celebracja Eucharystii i sakramentów, jest spotkaniem Chrystusa i Kościoła. Każde takie zgromadzenie liturgiczne czerpie swoją jedność z Ducha Świętego, który gromadzi dzieci Boże w jednym Ciele Chrystusa i dlatego taka „jedność przewyższa związki ludzkie, rasowe, kulturowe i społeczne” (KKK 1097). Jednakże, aby tak się stało, zgromadzenie liturgiczne powinno się przygotować na spotkanie ze swoim Panem, by być „ludem dobrze usposobionym”. To przygotowanie serc jest wspólnym dziełem Ducha Świętego i zgromadzenia, a szczególnie pełniących posługę wynikające ze święceń i tych, którzy spełniają w liturgii różnorakie funkcje.

Łaska Ducha Świętego zmierza do wzbudzenia wiary, nawrócenia serca i przyłgnięcia do woli Ojca. Te dyspozycje są podstawą do przyjęcia innych łask ofiarowanych w samej celebracji oraz owoców nowego życia, jakie ma ono następnie wydać⁴⁷.

2.1.3.2. Duch Święty przypomina misterium Chrystusa

Ukazanie Chrystusa i Jego dzieła zbawienia w liturgii dokonuje się – uczy Katechizm – dzięki współdziałaniu Ducha Świętego i Kościoła. Liturgia Eucharystii i pozostałych sakramentów „jest *Pamiętką* misterium zbawienia. Duch Święty jest żywą pamięcią Kościoła”⁴⁸, zgodnie z tym, co powiedział Jezus Apostołom: *Pocieszyciel, Duch Święty, którego Ojciec pošle w moim imieniu, On was wszystkiego nauczy i przypomni wam wszystko, co Ja wam powiedziałem* (J 14,26). Duch Święty przypomina zgromadzeniu liturgicznemu znaczenie wydarzeń zbawczych, czyniąc „żywym” słowo Boże, aby wierni mogli je przyjąć i przeżyć⁴⁹. Duch Święty udziela lektorom i słuchaczom duchowego rozumienia słowa Bożego oraz poprzez słowa, czynności i znaki doprowadza wiernych i szafarzy do „żywego związku” z Chrystusem – „Słowem i Obrazem Ojca, by mogli włączyć w swoje życie sens tego, co słyszą, co kontemplują i wypełniają w celebracji” (KKK 1101). Głoszenie słowa

⁴⁶ Zob. KKK 1095. Por. H. Sobeczko, *Jak się uświęcamy? Droga wielkopostnej metanoi i paschalnej przemiany według nowego Katechizmu*, w: *Depozyt wiary. Polska promocja Katechizmu Kościoła Katolickiego*, red. P. Morciniec, Opole 1995, s. 92–94.102n; S. Czerwik, *Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu...*, dz. cyt., s. 21.

⁴⁷ KKK 1098.

⁴⁸ KKK 1099.

⁴⁹ Por. KKK 1100.

Bożego, przez które rodzi się wiara w sercach, powstaje i wzrasta wspólnota wierzących⁵⁰, nie ogranicza się do nauczania, ale wzywa ono do *odpowiedzi wiary* i potwierdzenia przymierza z Bogiem. Duch Święty jest Tym, który daje łaskę wiary, umacnia ją i sprawia jej wzrost we wspólnocie; dlatego zgromadzenie liturgiczne jest przede wszystkim jednością w wierze⁵¹. W liturgii Słowa Duch Święty przypomina wiernym to wszystko, co uczynił dla nas Chrystus. W liturgii eucharystycznej Kościoł w modlitwie po przeistoczeniu darów chleba i wina, w *anamnezie* – „wspomina” wielkie dzieła Boże. Duch Święty, który w ten sposób „ożywia pamięć Kościoła”, pobudza zgromadzenie liturgiczne wiernych do dziękczynienia i uwielbienia (*doksologia*)⁵².

2.1.3.3. Duch Święty aktualizuje misterium Chrystusa

Duch Święty aktualizuje i uobecnia swoją przekształcającą mocą jedyne misterium Chrystusa: „Misterium Paschalne Chrystusa jest celebrowane, a nie powtarzane. Liturgia chrześcijańska nie tylko przypomina wydarzenia, które dokonały naszego zbawienia, ale aktualizuje je i uobecnia”⁵³. Katechizm uczy, że centrum każdej celebracji sakramentalnej, a szczególnie Eucharystii, stanowi obok anamnezy epikleza (*wzywianie – na*), czyli modlitwa wstawieniowa, w której celebrans prosi Boga Ojca o zesłanie na dary chleba i wina Ducha Uświęciciela, by stały się one Ciałem i Krwią Chrystusa (*epikleza konsekracyjna*), a wierni, którzy będą je przyjmować, zostali zjednoczeni w miłości, stając się „żywą ofiarą dla Boga” (*epikleza komunijna*)⁵⁴. Ta przemieniająca, przekształcająca moc Ducha Świętego w liturgii powoduje spełnianie się dzieła zbawienia i nadejście Królestwa Bożego. Duch Święty nieustannie posyłany przez Ojca, „który wysłuchuje epiklezy Kościoła”, ożywia tych, którzy Go przyjmują i stanowi dla nich, już teraz, „zadatek” dziedzictwa wieczności⁵⁵.

⁵⁰ Por. Sobór Watykański II, *Dekret o posłudze i życiu prezbiterów*, nr 4.

⁵¹ Zob. KKK 1102.

⁵² Por. *Ogólne wprowadzenie do Mszału Rzymskiego* (2002), 78, 79a.c.e.h.

⁵³ KKK 1104. Por. *Modlitwa nad darami*. Msza Wieczery Pańskiej: „Panie, nasz Boże, daj nam godnie uczestniczyć w świętych obrzędach, ilekroć bowiem sprawujemy pamiętkę Ofiary Chrystusa, spełnia się dzieło naszego odkupienia”. *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2010, s. 128.

⁵⁴ Por. KKK 1105–1106.

⁵⁵ Por. KKK 1107; Ef 1,14; 2 Kor 1,22. KKK ucząc nt. *Modlitwy Pańskiej*, przy analizie drugiej prośby: „Przyjdź Królestwo Twoje”, stwierdza m.in.: „Królestwo Boże jest już obecne. Przybliżyło się w Słowie Wcielonym, jest głoszone w całej Ewangelii, przyszło w Śmierci i Zmartwychwstaniu Chrystusa. Od Ostatniej Wieczery Królestwo Boże przychodzi w Eucharystii: jest pośród nas. Królestwo przyjdzie w chwale, gdy Chrystus przekaze je swojemu Ojcu” (KKK 2816).

2.1.3.4. Komunia w Duchu Świętym

Posłannictwem Ducha Świętego w liturgii jest doprowadzenie wierzących do zjednoczenia, komunii z Chrystusem, „by formować Jego Ciało”, Kościół. Duch Święty jest jak sok winnego krzewu Ojca, który przynosi swój owoc w latoroślach⁵⁶. W liturgii najbardziej urzeczywistnia się wewnętrzne współdziałanie Kościoła i Ducha Świętego, który jednoczy ochrzczonych z Ojcem przez Chrystusa i zespała ich ze sobą. Dlatego Kościół jest wielkim sakramentem komunii rozproszonych dzieci Bożych, gdyż „owocem działania Ducha w liturgii jest nierozłącznie komunია z Trójcą Świętą i komunია braterska”⁵⁷.

3. Celebracja sakramentalna Misterium Paschalnego

3.1. Eklezjalny charakter liturgii

Katechizm Kościoła Katolickiego rozpoczyna nauczanie o celebracji liturgii Kościoła od postawienia pytania: *Kto celebruje liturgię?* i udzielenia na nie odpowiedzi. Liturgia jest „czynnością” – działaniem „całego Chrystusa” (*Christus totus*), a ci, którzy ją obecnie celebrują poprzez znaki, którymi się posługują, są już uczestnikami liturgii niebiańskiej, „gdzie celebracja w całej pełni jest komunią i świętem” (KKK 1136). To, że liturgię celebruje „Chrystus cały”, czyli cała *wspólnota* Kościoła, Ciało Chrystusa zjednoczone ze swoją Głową (por. KKK 1140), oznacza, iż w liturgii łączy się nierozdzielnie wymiar niebiański (niebieski)⁵⁸ i ziemski – sakramentalny. Dlatego Katechizm mówi w tym kontekście o dwóch różnych „celebransach”, najpierw o celebransach „liturgii niebieskiej” (niebiańskiej) (KKK 1137–1139), a następnie o celebransach „liturgii sakramentalnej” (KKK 1140–1144).

Apokalipsa św. Jana, którą czytamy w liturgii Kościoła, objawia nam, że grono „Celebransów” liturgii niebiańskiej konstituuje najpierw sam Pan Bóg, zasiadający w niebie na tronie (Ap 4,2)⁵⁹, a następnie Baranek „stojący jakby zabity” (Ap 5,6), czyli Chrystus ukrzyżowany i zmartwychwstały, jedyny Najwyższy Kapłan prawdziwego sanktuarium (przybytku)⁶⁰, Ten, który „składa

⁵⁶ Por. KKK 1108; J 15,1-17; Ga 5,22.

⁵⁷ KKK 1108. Por. J 11,52; 1 J 1,3-7; S. Czerwik, *Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu...*, dz. cyt., s. 22.

⁵⁸ Katechizm używa w języku polskim słowa „niebieski”, jednakże poprawniej byłoby stosować określenie „niebiański”, tak jak to w swoim artykule czyni ks. prof. dr hab. S. Czerwik (zob. S. Czerwik, *Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu...*, dz. cyt., s. 23).

⁵⁹ Por. Iz 6,1; Ez 1,26-28. Zob. KKK 1137.

⁶⁰ Por. Hbr 4,14n; 10,19-21.

ofiarę i jest ofiarowany, który daje i jest dawany”⁶¹. Wreszcie Trzecia Osoba Boska, Duch Święty, jest przedstawiony przez „jeden z najpiękniejszych symboli Ducha Świętego”, jako „rzeka wody życia... wypływająca z tronu Boga i Baranka” (Ap 22,1)⁶².

W służbie uwielbienia Boga i w wypełnianiu Jego zamysłu, czyli „celebransami liturgii niebiańskiej” są ponadto, „zjednoczeni” w Chrystusie: Moce niebieskie, całe stworzenie („czterech żyjących”), słudzy starego i nowego Przymierza (dwudziestu czterech Starców), nowy Lud Boży (sto czterdzieści cztery tysiące), a zwłaszcza męczennicy zabici „dla Słowa Bożego” (Ap 6,9), Najświętsza Matka Boża (Niewiasta, Oblubienica Baranka) oraz „wielki tłum, którego nie mógł nikt policzyć, z każdego narodu i wszystkich pokoleń, ludów i języków” (Ap 7,9)⁶³. W tej wiecznej, niebiańskiej liturgii, mocą Ducha Świętego, uczestniczymy także i my, kiedy w Kościele celebруем w sakramentach misterium zbawienia⁶⁴.

Do celebransów liturgii sakramentalnej Katechizm zalicza całą wspólnotę Kościoła, podkreślając społeczno-hierarchiczny charakter liturgii, która nie jest działaniem prywatnym,

lecz kultem Kościoła, będącego „sakramentem jedności”, a Kościół to lud święty, zjednoczony i zorganizowany pod zwierzchnictwem biskupów. Dlatego czynności liturgiczne należą do całego Ciała Kościoła, uwidaczniają je i na nie oddziałują. Poszczególnych natomiast jego członków dotyczą w różny sposób, zależnie od stopnia święceń, urzędów i czynnego udziału (KL 26)⁶⁵.

Katechizm wyjaśnia, że zgromadzenie celebrujące liturgię jest wspólnotą ochrzczonych, którzy „poświęceni są przez odrodzenie i namaszczenie Duchem Świętym jako dom duchowy i święte kapłaństwo, aby ... składać ofiary duchowe” (KK 10). To tzw. „kapłaństwo wspólne” jest kapłaństwem Chrystusa, jedyne Kapłana, w którym uczestniczą wszyscy członkowie, gdyż „na mocy chrztu lud chrześcijański, «rodzaj wybrany, królewskie kapłaństwo, naród święty, lud nabyty» (1 P 2,9) jest uprawniony i zobowiązany do takiego udziału” (KKK 1141).

Nauczanie Katechizmu nazywające całą wspólnotę ochrzczonych „celebransem” oraz stwierdzenie, że całe zgromadzenie celebрует, nie oznacza zrównania wszystkich jej uczestników. Niektórzy bowiem są powołani przez Boga, w Kościele i przez Kościół, do specjalnej służby na rzecz wspólnoty; są wybierani i konsekrowani przez sakrament święceń, uzdalniani przez Ducha

⁶¹ KKK 1137 cytuje tekst z *Liturgii św. Jana Chryzostoma* (anafora).

⁶² Zob. tamże.

⁶³ Zob. KKK 1138.

⁶⁴ Por. KKK 1139.

⁶⁵ Zob. KKK 1140.

Świętego do działania w osobie Chrystusa, „aby służyć wszystkim członkom Kościoła”; stają się „jakby *ikoną* Chrystusa Kapłana” (KKK 1142).

Istnieją ponadto w liturgii, uwzględniając funkcje wypływające z kapłaństwa wspólnego wiernych, *szczególne posługi*, nie udzielane jednakże przez sakrament święceń, lecz określane przez biskupów zgodnie z tradycjami liturgicznymi i potrzebami duszpasterskimi. Tymi są: ministranci, lektorzy, komentatorzy i członkowie chóru, którzy również spełniają prawdziwą funkcję liturgiczną⁶⁶.

Problematykę nt. celebransów liturgii sakramentalnej, Katechizm przedstawia w zwięzłym stwierdzeniu, iż w celebracji sakramentów całe zgromadzenie jest „liturgiemi”, każdy według swojej funkcji, ale „w jedności Ducha”, który działa we wszystkich. Dlatego też, „w odprawianiu liturgii każdy spełniający swą funkcję, czy to duchowny, czy świecki, powinien czynić *tylko* to i *wszystko* to, co należy do niego z natury rzeczy i na mocy przepisów liturgicznych” (KL 28)⁶⁷.

3.2. Znaki i symbole w liturgii

Katechizm, w części noszącej tytuł *Jak celebrować liturgię*, przedstawia naukę Kościoła posoborowego o znakach i symbolach, z których składa się celebracja sakramentalna, liturgia⁶⁸. Doniosłe znaczenie znaków i symboli, „według Boskiej pedagogii zbawienia”, ma swoje korzenie w dziele stworzenia i w kulturze ludzkiej, ukonkretniło się w wydarzeniach Ludu Bożego Starego Przymierza, a w pełni się objawiło w osobie i dziele Chrystusa⁶⁹.

W wymiarze antropologiczno-kosmicznym, czyli jak nazywa Katechizm: *znaki ze świata człowieka*, znaki i symbole zajmują ważne miejsce w życiu ludzkim. Człowiek bowiem, jako istota cielesno-duchowa wyraża i rozumie rzeczywistości duchowe za pośrednictwem znaków i symboli materialnych. Jako istota społeczna człowiek potrzebuje znaków i symboli (języka, gestów, czynności), aby się kontaktować, porozumiewać z innymi ludźmi (por. KKK 1146). To samo odnosi się do jego relacji z Bogiem, który przemawia do człowieka za pośrednictwem widzialnego stworzenia. W kosmosie materialnym człowiek winien odczytywać ślady swego Stwórcy (por. Mdr 13,1; Rz 1,19n; Dz 14,17), o którym mówią: światło i ciemność, wiatr i ogień, woda i ziemia, drzewo i owoce, symbolizując Jego wielkość, a zarazem bliskość (por. KKK

⁶⁶ Por. KL 29; KKK 1143.

⁶⁷ Zob. KKK 1144. Por. J. Janicki, *Sakramentalia i błogosławieństwa według nowego Katechizmu Kościoła Katolickiego*, w: *Misterium liturgii w Katechizmie...*, dz. cyt., s. 163–170.

⁶⁸ Por. KKK 1145–1162.

⁶⁹ Por. KKK 1145.

1147). Te postrzegane zmysłami rzeczywistości jako stworzenie mogą wyrażać zarówno uświęcające ludzi działanie Boga, jak i działanie ludzi oddających cześć Bogu. Podobnie uświęcającą obecność Boga i wdzięczność człowieka dla swego Stwórcy mogą spełniać znaki i symbole zaczerpnięte z życia społecznego ludzi, jak obmycie i namaszczenie, łamanie chleba i picie z tego samego kielicha (por. KKK 1148). Wielkie religie ludzkości świadczą – często w sposób zdumiewający – o tym kosmicznym i symbolicznym znaczeniu obrzędów religijnych. „Liturgia Kościoła przyjmuje, integruje i uświęca elementy stworzenia i kultury ludzkiej, nadając im godność znaków łaski, nowego stworzenia w Jezusie Chrystusie” (KKK 1149).

Znaki i symbole mają także swój wymiar biblijny, są *znakami Przymierza* (KKK 1150). Lud Boży Starego Przymierza otrzymywał od Boga znaki i charakterystyczne symbole, które nie były związane tylko z celebracjami cykli kosmicznych czy z życiem społecznym, ale były to znaki Przymierza, symbole wielkich dzieł dokonanych przez Boga dla dobra swojego ludu, które zostały włączone w jego życie liturgiczne. Do takich znaków liturgicznych Starego Przymierza należało obrzezanie, namaszczenie i konsekrowanie królów oraz kapłanów, wkładanie rąk, ofiary, a przede wszystkim Pascha. Kościół dostrzega w tych znakach zapowiedzi sakramentów Nowego Przymierza.

Katechizm wskazuje również na wymiar chrystologiczny znaków i symboli, omawiając *znaki przyjęte przez Chrystusa* (KKK 1151). Chrystus Pan często posługiwał się w swoim przepowiadaniu znakami zaczerpniętymi ze świata stworzonego, by przybliżyć ludziom tajemnice Królestwa Bożego (por. Łk 8,10). Kiedy uzdrowiał lub głosił słowo, potwierdzał to znakami materialnymi bądź symbolicznymi gestami⁷⁰. Nadawał nowe znaczenie wydarzeniom i znakom Starego Przymierza, jak Wyjście z Egiptu i obchody Paschy, „ponieważ On sam jest sensem tych wszystkich znaków” (KKK 1151).

Znaki i symbole mają ponadto wymiar sakramentalny, są to *znaki sakramentalne* (KKK 1152). Duch Święty od dnia Pięćdziesiątnicy dokonuje w Kościele dzieła uświęcania poprzez znaki sakramentalne, które nie tylko nie wykluczają całego bogactwa znaków i symboli zaczerpniętych z kosmosu i życia społecznego, ale je oczyszczają i przyjmują ich bogactwo. Wypełniają one zarazem typy i figury Starego Przymierza, „oznaczają i urzeczywistniają zbawienie dokonane przez Chrystusa”, zapowiadając i uprzedzając chwałę nieba.

W celebracji sakramentalnej, która jest spotkaniem dzieci Bożych z Ojcem w Chrystusie i Duchu Świętym, dokonuje się dialog przez *słowa i czynności* (KKK 1153). Chociaż już same czynności symboliczne mają swoją wymowę, to jednak powinny im towarzyszyć i ożywiać je słowo Boże oraz odpowiedź wiary, tak aby „ziarno Królestwa wydało owoc na dobrej ziemi”. „Czynności liturgiczne oznaczają to, co wyraża słowo Boże:

⁷⁰ Por. J 9,6; Mk 7,33-35; 8,22-25; KKK 1151.

bezinteresowną inicjatywę Boga, a zarazem odpowiedź wiary Jego ludu”. Z tej właśnie racji *Liturgia słowa* (KKK 1154) stanowi integralną część celebracji sakramentalnej i dlatego dla umacniania wiary wiernych powinno się dowartościować znaki słowa Bożego, a mianowicie: księgę słowa (lekcjonarz i ewangeliarz), okazywanie jej czci (wniesienie w procesji, okadzenie, noszenie światła), miejsce głoszenia słowa (ambona), a przede wszystkim wyraźne i zrozumiałe czytanie, homilia, która przedłuża głoszenie słowa i odpowiedzi zgromadzenia (aklamacje, psalmy medytacyjne, wyznanie wiary, modlitwa wiernych). Słowa i czynności liturgiczne są nierozłączne jako znaki i nauczanie, a także jako urzeczywistnienie tego, co oznaczają. Jedność słowa Bożego i czynności ma swe źródło w działaniu Ducha Świętego, który daje nie tylko zrozumienie słowa Bożego, wzbudzając wiarę, ale przez sakramenty urzeczywistnia także „wielkie sprawy” Boże zapowiadane przez słowo. Duch Święty uobecnia dzieło Ojca dokonane przez Jego umiłowanego Syna i pozwala w nim uczestniczyć⁷¹.

Do świata znaków związanych z czynnościami liturgicznymi Katechizm zalicza także *śpiew i muzykę* (KKK 1156–1158), które spełniają swoją znamioną funkcję znaków tym wymowniej, im ściślej zwiążą się z liturgią. Związek ten opiera się na trzech kryteriach: śpiew i muzyka pełniej wyrażają piękno modlitwy, sprzyjają jednomyślności uczestniczenia zgromadzenia w przewidzianych momentach i nadają uroczysty charakter celebracji. W ten sposób śpiew i muzyka mają wspólny ze słowami i czynnościami liturgicznymi cel, którym jest chwała Boża i uświęcenie wiernych⁷². Katechizm potwierdza naukę Soboru Watykańskiego II o zakorzenieniu muzyki i śpiewu w *bogactwie kulturowym* właściwym sprawującemu liturgię Ludowi Bożemu (por. KL 119). „Dlatego też należy troskliwie pielęgnować religijny śpiew ludowy, tak aby głosy wiernych mogły rozbrzmiewać podczas nabożeństw, a nawet w czasie czynności liturgicznych (por. KL 118), zgodnie z normami Kościoła” (KKK 1158). Teksty śpiewów kościelnych powinny się jednak zgadzać z nauką katolicką, a należy je czerpać z Pisma Świętego i źródeł liturgicznych.

Katechizm Kościoła Katolickiego głęboko uzasadnia rolę *świętych obrazów* jako znaków w liturgii, podając argumentację (KKK 1159–1162), którą można ująć w następujących stwierdzeniach. Święty obraz, ikona liturgiczna nie może przedstawiać niewidzialnego i niepojętego Boga, gdyż dopiero Wcielenie Syna Bożego zapoczątkowało czas obrazów; dlatego Kościół otacza w liturgii wciąż głównie obraz Chrystusa (por. KKK 1159). „Ikonografia chrześcijańska za pośrednictwem obrazu wyraża orędzie ewangeliczne, które Pismo Święte opisuje za pośrednictwem słów” (KKK 1160). Wszystkie znaki

⁷¹ Por. KKK 1155; S. Czerwik, *Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu...*, dz. cyt., s. 27.

⁷² Por. KKK 1157, KL 112.

celebracji liturgicznej odnoszą się do Chrystusa, i to dotyczy także świętych obrazów Matki Bożej oraz świętych, ponieważ oznaczają one Chrystusa, który został w nich uwielbiony (zob. KKK 1161). Sobór Nicejski II (787 r.) w trosce o wiarę, orzekł,

że przedmiotem kultu powinny być nie tylko wizerunki drogiego i ożywiającego krzyża, ale tak samo czcigodne i święte obrazy malowane, ułożone w mozaikę lub wykonane w inny sposób, które ze czcią umieszcza się w kościołach, na sprzęcie liturgicznym czy na szatach, na ścianach czy na desce, w domach czy przy drogach, z wyobrażeniami Pana naszego Jezusa Chrystusa, Boga i Zbawiciela, a także świętej Bogarodzicy, godnych czci aniołów oraz wszystkich świętych i sprawiedliwych (KKK 1161).

Słuszność tej praktyki potwierdził Sobór Watykański II w *Konstytucji o liturgii świętej*, nr 125. Katechizm także podaje uzasadnienie obecności obrazów w liturgii, gdy stwierdza:

„Piękno i kolor obrazów pobudzają moją modlitwę. Jest to święto dla moich oczu, podobnie jak widok natury pobudza me serce do oddawania chwały Bogu” (św. Jan Damasczeński). Kontemplacja świętych obrazów, połączona z medytacją słowa Bożego i śpiewem hymnów liturgicznych, należy do harmonii znaków celebracji, aby celebrowane misterium wycisnęło się w pamięci serca, a następnie znalazło swój wyraz w nowym życiu wiernych (KKK 1162).

3.3. Czas celebracji liturgicznej

Katechizm, w części noszącej tytuł *Kiedy celebrować liturgię?*, przedstawia naukę Kościoła posoborowego dotyczącą czasu liturgicznego (KKK 1163–1178), rozpoczynając swój wykład od zacytowania soborowego tekstu *Konstytucji o liturgii świętej*, nr 102:

Święta Matka Kościół uważa za swój obowiązek uroczystie celebrować zbawcze dzieło swego Boskiego Oblubieńca przez uświęcone wspomnienie w określone dni całego roku. Każdego tygodnia Kościół obchodzi pamiątkę zmartwychwstania Pańskiego w dniu, który nazwał Pańskim, a raz do roku zmartwychwstanie razem z Jego błogosławioną męką czci w największą uroczystość Paschy. Z biegiem roku Kościół odsłania całe misterium Chrystusa... W ten sposób obchodząc misteria odkupienia, Kościół otwiera bogactwo zbawczych czynów i zasług swojego Pana, tak że one uobecniają się niejako w każdym czasie, aby wierni zetknęli się z nimi i dostąpili łaski zbawienia⁷³.

⁷³ Tekst ten, różniący się od podanego w KKK 1163, został wzięty z nowego tłumaczenia dokumentów Soboru Watykańskiego II: *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 70n.

Katechizm przedstawia tzw. *linearną* koncepcję historii zbawienia, w której wydarzenia dziejów narodu Starego Przymierza zapowiadały i przygotowywały ową *pełnię czasu*, jaka nastąpiła wraz z Wcieleniem Syna Bożego. W czasie Kościoła, który jest usytuowany pomiędzy „wypełnioną już raz na zawsze Paschą Chrystusa a jej spełnieniem w Królestwie Bożym, liturgia sprawowana w ustalone dni jest głęboko przeniknięta nowością misterium Chrystusa” (KKK 1164). W modlitwie Kościoła celebrującego misterium Chrystusa, powraca słowo *dzisiaj* jakby echo modlitwy Pańskiej (por. Mt 6,11) oraz echo wezwania Ducha Świętego (por. Hbr 3,7–4,11; Ps 95,7). Owo *dzisiaj* oznacza czas, w którym Bóg żywy wzywa człowieka, aby „wchodził” w „Godzinę” Paschy Jezusa, która przenika całą historię i nadaje jej sens (por. KKK 1165). Cały *czas Kościoła* charakteryzuje się dynamizmem Misterium Paschalnego, a czas liturgiczny jest ustawicznie „organizowany” przez celebrację tego misterium: w dniu Pańskim, w codziennej Eucharystii, w Liturgii Godzin i podczas Świętego Triduum Paschalnego, które promieniuje na cały rok liturgiczny.

3.3.1. Dzień Pański

Katechizm odwołując się do nauczania Vaticanum II, przypomina, że „zgodnie z tradycją apostołską, która wywodzi się od samego dnia Zmartwychwstania Chrystusa, Misterium Paschalne Kościół obchodzi co osiem dni, w dniu, który słusznie nazywany jest dniem Pańskim albo niedzielą” (KL 106). Dzień Pański to dzień Zmartwychwstania Chrystusa, to „pierwszy dzień tygodnia”, przypominający pierwszy dzień stworzenia i „ósmą dzień”, w którym Chrystus po swoim „soczynku” („odpoczynku”) w dniu wielkiego Szabatu, zainaugurował dzień, uczyniony przez Pana, dzień nie mający zachodu. Centrum tego dnia stanowi „wieczera Pańska”, ponieważ właśnie na niej cała wspólnota wiernych spotyka zmartwychwstałego Pana, który zaprasza ich na swoją ucztę (por. J 21,12; Łk 24,30)⁷⁴. Niedziela jest bowiem, w pełnym znaczeniu tego słowa, dniem zgromadzenia liturgicznego. Wierni zbierają się w tym dniu, aby słuchając słowa Bożego i uczestnicząc w Eucharystii, wspominać Mękę, Zmartwychwstanie i uwielbienie Pana Jezusa oraz składać dziękczynienie Bogu, który „przez powstanie z martwych Jezusa Chrystusa na nowo zrodził ich do żywej nadziei” (1 P 1,3) (por. KKK 1167).

3.3.2. Rok liturgiczny

Cały rok liturgiczny jest napełniony jasnością nowego czasu Zmartwychwstania, wychodzącego od Świętego Triduum Paschalnego jakby od źródła światła. „Zbliżając się stopniowo... do tego źródła, rok zostaje przemieniony

⁷⁴ Por. KKK 1166.

przez liturgię” i staje się rzeczywiście „rokiem łaski Pana” (por. Łk 4,19). Boży plan zbawienia działa w ramach czasu, ale od chwili jego „wypełnienia w Misterium Paschalnym Jezusa i w wylaniu Ducha Świętego jest uprzedzany koniec historii jako „przedsmak” – Królestwo Boże wchodzi w nasz czas” (KKK 1168). Dlatego Pascha – Wielkanoc jest „Świętem świąt”, „Uroczystością uroczystości”, „Wielką Niedzielą”, tak jak Eucharystia jest Sakramentem sakramentów (Wielkim Sakramentem). Tajemnica (Misterium) Zmartwychwstania, w której Chrystus unicestwił śmierć (w którym Jezus pokonał śmierć), przenika (przemienia) swoją potężną mocą nasz stary czas, aż wszystko zostanie Mu poddane⁷⁵.

Misterium Paschalne Chrystusa, Jego męka, śmierć i zmartwychwstanie oraz uwielbienie, dzięki któremu stał się On „Kyrios” – *Panem i dawcą życia* – stanowi centrum: szczytowy punkt i źródło dynamizmu całej historii świętej. Ku temu wydarzeniu zmierzały „wielkie sprawy Boże spełnione wśród ludu Starego Testamentu” (KL 5) i z niego bierze początek nowa era: „po Chrystusie”. Cały czas obecny, nazywany przez teologów „czasem Kościoła”, jest tylko przedłużeniem – kontynuacją działania Misterium Paschalnego Chrystusa na całą ludzkość żyjącą w kolejnych epokach historii i we wszystkich miejscach świata. Dokonuje się ono przede wszystkim poprzez liturgię Ofiary i Sakramentów, sprawowaną w ramach roku kościelnego⁷⁶.

Jan Paweł II w *Liście Apostolskim w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji o świętej liturgii*, wskazując na zasadnicze dyrektywy *Konstytucji*, które stanowiły podstawę reformy liturgicznej, stwierdził, że

pierwszą zasadą jest uobecnianie Tajemnicy paschalnej Chrystusa w Liturgii Kościoła, ponieważ „z boku umierającego na Krzyżu Chrystusa zrodził się przedziwny sakrament całego Kościoła” (KL 5). (...) Ponieważ śmierć Chrystusa na krzyżu i Jego zmartwychwstanie stanowią treść codziennego życia Kościoła i zapowiedź wiecznej Paschy, pierwszym zadaniem liturgii jest niestrudzone wprowadzanie nas na otwartą przez Chrystusa paschalną drogę, na której człowiek godzi się umrzeć, aby mieć życie wieczne⁷⁷.

⁷⁵ Por. KKK 1169. W nawiasie zostało podane tłumaczenie (tego samego tekstu łacińskiego) dokonane przez ks. prof. dr hab. S. Czerwika, *Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu...*, dz. cyt., s. 30.

⁷⁶ Por. S. Czerwik, *Pojęcie liturgii według dokumentów reformy soborowej i nowego Katechizmu...*, dz. cyt., s. 15–18; tenże, *Odnowa liturgii roku kościelnego*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” (dalej KPD), 46 (1970), s. 6; J. J. Janicki, *Pascha – centrum roku liturgicznego Starego i Nowego Ludu Bożego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” (dalej RBL), 51 (1998), nr 2, s. 110–114.

⁷⁷ Jan Paweł II, *List Apostolski w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji soborowej „Sacrosanctum Concilium” o świętej liturgii* (04.12.1988), nr 6; zob. J. J. Janicki, *Eucharystia – paschalną drogą chrześcijanina*, w: *Liturgia Domus Carissima*, red. A. Durak, Warszawa 1998, s. 57–84.

Natomiast w *Bulli ogłaszającej Wielki Jubileusz Roku 2000 „Incarnationis Misterium”* znajdujemy stwierdzenie, że Jezus Chrystus

jest prawdziwą nowością, przerastającą oczekiwania ludzi, i pozostanie nią na zawsze, przez wszystkie kolejne epoki dziejów. Wcielenie Syna Bożego oraz zbawienie, jakiego dokonał przez swoją śmierć i zmartwychwstanie, są zatem właściwym kryterium oceny rzeczywistości doczesnej i wszelkich zamysłów, które mają zapewnić człowiekowi życie coraz bardziej ludzkie⁷⁸.

Święta Matka Kościół, poczynając od Soboru Watykańskiego II, wielokrotnie podkreślał w swym nauczaniu wielkie znaczenie Misterium Paschalnego Chrystusa które stanowi centralne wydarzenie całej historii zbawienia, a w konsekwencji centrum roku liturgicznego i całego życia chrześcijańskiego nowego Ludu Bożego, Kościoła⁷⁹.

Katechizm uczy, że rok liturgiczny jest rozwinięciem różnych aspektów jedynego Misterium Paschalnego, co w sposób szczególny odnosi się do cyklu świąt skupionych wokół misterium Wcielenia (Zwiastowanie, Narodzenie Pańskie, Objawienie Pańskie), upamiętniających początek naszego zbawienia i zapewniających nam początkowy udział w Misterium Paschalnym (por. KKK 1171). Kościół święty, gdy celebrowe ten roczny cykl misterium Chrystusa, ze szczególną miłością oddaje cześć Najświętszej Matce Bożej, Maryi, „która nierozzerwalnym węzłem związana jest ze zbawczym dziełem swojego Syna” i w której „Kościół podziwia i wysławia wspaniały owoc Odkupienia”⁸⁰. Wspominając w ciągu roku liturgicznego męczenników oraz innych świętych, Kościół, w dniu ich narodzin dla nieba, głosi misterium paschalne w tych, „którzy z Chrystusem współcierpieli i zostali z Nim współuwieleni, przedstawia ich wiernym jako przykład, pociągający wszystkich przez Chrystusa do Ojca, a przez ich zasługi wyjednywa Boże dobrodziejstwa” (KL 104)⁸¹.

⁷⁸ Jan Paweł II, „*Incarnationis misterium*”. *Bulla ogłaszająca Wielki Jubileusz Roku 2000* (29.11.1998), nr 1.

⁷⁹ Por. KL 5.6.61; *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza* (dalej ONRLK) 1.18; Kongregacja Kultu Bożego, *List okólny o przygotowaniu i obchodzeniu świąt paschalnych* (16.01.1988), nr 1.38.77; por. B. Neunheuser, *Il mistero pasquale „culmen et fons” dell’anno liturgico*, „*Rivista Liturgica*” (dalej RiL), 62 (1975), s. 151–164; J. Grześkowiak, *Liturgia dziś*, Katowice 1982, s. 19n; M. Augé, *Teologia dell’anno liturgico*, w: *Anámnesis. Introduzione storico-teologica alla Liturgia*. 6. *L’anno liturgico*, Genova 1989, s. 25n; R. De Zan, *La Pasqua: annuale compimento rituale dell’ Alleanza*, RiL 77 (1990), s. 9–17; J. Janicki, *Eucharystia-centrum i wypełnienie misterium paschalnego*, RBL 46 (1993), s. 148–156; J. Janicki, *Misterium paschalne Chrystusa centralnym wydarzeniem życia Kościoła*, RBL, 49 (1996), s. 236–248.

⁸⁰ Por. KKK 1172; KL 103.

⁸¹ Por. KKK 1173.

3.3.3. Liturgia Godzin

Katechizm w swym nauczaniu przypomina, że Misterium Paschalne Chrystusa, które celebруемy w Eucharystii szczególnie w dzień Pański – niedzielę, przenika i przemienia także czas każdego dnia przez celebrowanie Liturgii Godzin, *Officium divinum*⁸², która jest wyrazem wierności zaleceniom apostołskim, aby „nieustannie się modlić” (1 Tes 5,17; Ef 6,18), „aby wszystkie pory dnia i nocy uświęcać przez uwielbienie Boga”⁸³. Liturgia Godzin jest „codzienną modlitwą Ludu Bożego”, „w której wierni (duchowni, zakonnicy, zakonnice i świeccy) sprawują królewskie kapłaństwo ochrzczonych”; jest „to prawdziwie głos Oblubienicy przemawiającej do Oblubieńca. Jest to ponadto modlitwa, w której Chrystus wraz ze swoim Ciałem zwraca się do Ojca”⁸⁴. Celebrowanie Liturgii Godzin wymaga nie tylko zharmonizowania głosu z modlitwą serca, lecz także troski o głębsze poznanie liturgii i Pisma Świętego, a zwłaszcza psalmów (KKK 1176). Liturgia Godzin – nazwana przez Katechizm, „jakby przedłużeniem celebrowania eucharystycznego” – domaga się, na zasadzie komplementarności, różnych form pobożności Ludu Bożego, jak adoracji i kultu Najświętszego Sakramentu⁸⁵.

3.4. Miejsce celebrowania

W drugim rozdziale Katechizmu, który jest poświęcony *celebrowaniu sakramentalnej Misterium Paschalnego*, w jego artykule pierwszym omawiającym *celebrowanie liturgii Kościoła* – znajdujemy na początku czwartego paragrafu zatytułowanego: *Gdzie celebrować liturgię?* „wykład” o duchowym sensie miejsc celebrowania chrześcijańskiej liturgii: „Kult Nowego Przymierza „w Duchu i prawdzie” (J 4,24) nie jest związany z jakimś określonym miejscem na zasadzie wyłączności. Cała ziemia jest święta i powierzona ludziom. Gdy wierni gromadzą się w jakimś miejscu, są „żywymi kamieniami”, zebrani w celu „budowania duchowej świątyni” (1 P 2,4n). Ciało Chrystusa Zmartwychwstałego jest duchową świątynią, w której tryska źródło wody żywej. Wszczepieni w Chrystusa przez Ducha Świętego, „jesteśmy świątynią Boga żywego” (2 Kor 6,16)⁸⁶. A jednak, jeśli tylko przysługująca chrześcijanom wolność religijna nie jest naruszana, wznoszą oni budowle przeznaczone do kultu Bożego. „Te widzialne kościoły nie są zwyczajnymi miejscami zgromadzeń, ale oznaczają i ukazują Kościół żyjący w tym miejscu, mieszkanie

⁸² Por. KL 83–101.

⁸³ KL 84; por. KKK 1174.

⁸⁴ KL 84 (nowe tłumaczenie); por. KKK 1174.

⁸⁵ Zob. KKK 1178.

⁸⁶ KKK 1179.

Boga z ludźmi pojednanymi i zjednoczonymi w Chrystusie” (KKK 1180). W tym kontekście, Katechizm, podejmując ustalenia zawarte zarówno w *Konstytucji o liturgii świętej* (por. KL 122–128), jak i w *Ogólnym wprowadzeniu do Mszału Rzymskiego* (Rozdział V: Urządzenie i wystrój kościoła do sprawowania Eucharystii) – podaje krótkie pouczenia dotyczące piękna oraz funkcjonalności budowli sakralnych i poszczególnych elementów ich wyposażenia⁸⁷. Wszystko ma zmierzać do tego, aby „w tym domu Bożym prawda i harmonia znaków, które go tworzą, powinny ukazywać Chrystusa, który jest obecny i działa w tym miejscu” (KKK 1181). Katechizm obok wskazanego wyżej określenia budowli kościoła, zwraca uwagę na znaczenie eschatologiczne każdej świątyni – kościoła:

Aby wejść do domu Bożego, trzeba przekroczyć *próg*, symbol przejścia ze świata zranionego grzechem do świata nowego Życia, do którego są powołani wszyscy ludzie. Widzialny kościół (świątynia) symbolizuje dom ojcowski, do którego zdąża Lud Boży i w którym Ojciec „otrze z ich oczu wszelką łzę” (Ap 21, 4). Dlatego też świątynia (kościół) jest szeroko otwartym i gościnnym domem *wszystkich* dzieci Bożych (KKK 1186).

Różnorodność liturgiczna a jedność misterium

Katechizm Kościoła Katolickiego zamieścił w rozdziale poświęconym *celebracji sakramentalnej Misterium Paschalnego* dwa tzw. artykuły, z których jeden, bardzo obszerny, poświęcony *celebracji liturgii Kościoła* został właśnie przedstawiony (wyżej) w tym studium. Drugi artykuł, znacznie krótszy (KKK 1200–1206), omawia różnorodność tradycji liturgicznych w aspekcie jedności misterium i na tle powszechności Kościoła.

Kościół Boże, które pozostały wierne wierze przekazanej przez Apostołów, od czasów pierwszej wspólnoty jerozolimskiej (i tak będzie aż do Paruzji), gromadząc się we wszystkich miejscach, „celebrują to samo Misterium Paschalne”, które choć jest jedno, to „formy jego celebrowania są zróżnicowane” (KKK 1200). Misterium Chrystusa bowiem odznacza się tak niezgłębionym bogactwem, że żadna tradycja liturgiczna nie może go w pełni wyrazić i wyczerpać jego wymowy. Dzieje powstania i rozwoju różnych obrządków świadczą o przedziwnej komplementarności, gdy Kościoły, przeżywając swoje tradycje liturgiczne w komunii wiary i sakramentów, ubogacają się wzajemnie i umacniały w wierności wspólnej Tradycji i posłannictwu całego Kościoła⁸⁸.

⁸⁷ Por. KKK 1181–1185.

⁸⁸ Por. KKK 1201; por. Paweł VI, *Adhortacja apostolska Evangelii nuntiandi*, nr 63–64.

Katechizm wyjaśnia historię narodzin różnych tradycji liturgicznych, które powstawały ze względu na samo posłannictwo Kościoła, kiedy Kościoły tego samego obszaru geograficznego i kulturowego zaczęły celebrować misterium Chrystusa, stosując szczególne formy wyrazu, typowe dla danej kultury. Działo się tak w przekazywaniu „depozytu wiary” (por. 2 Tm 1,14), w symbolice liturgicznej, w organizowaniu wspólnoty braterskiej, w teologicznym rozumieniu misterii i w różnych formach świętości. W taki też sposób Chrystus, Światło i Zbawienie wszystkich narodów, ukazuje się w życiu liturgicznym Kościoła ludziom, do których ten Kościół został posłany i wśród których się zakorzenił. Kościół, z racji swej powszechności (*katolickości*), ogarnia w swojej jedności wszystkie prawdziwe bogactwa różnych kultur⁸⁹.

Obecnie w Kościele używane są następujące tradycje liturgiczne, czyli obrządku: łaciński (głównie rzymski, ale także obrządki niektórych Kościołów lokalnych, jak obrządek ambrojański, czy też obrządki pewnych zakonów), bizantyjski, aleksandryjski (lub koptyjski), syryjski, ormiański, maronicki i chaldeoński. Sobór Watykański II uznał równość w prawach i godności wszystkich prawnie uznanych obrządków, wyrażając pragnienie zachowania ich w przyszłości i zapewnienia im wszelkiego rozwoju⁹⁰.

Katechizm Kościoła Katolickiego, w końcowej części tej problematyki, nawiązując do nauczania soborowej *Konstytucji o liturgii świętej* o dostosowaniu liturgii do charakteru i kultury oraz tradycji różnych narodów (KL 37–40), stwierdza, że misterium Chrystusa winno być obwieszane wszystkim narodom *dla skłonienia ich do posłuszeństwa wierze* (Rz 16,26). W tym celu

powinno być głoszone, celebrowane i przeżywane we wszystkich kulturach tak, by nie niszczyło tych kultur, lecz służyło ich odkupieniu i dopełnieniu. Wiele dzieci Bożych właśnie ze swoją kulturą ludzką, przyjętą i przemienioną przez Chrystusa, i za jej pośrednictwem ma przystęp do Ojca, by Go uwielbiać w jednym Duchu (KKK 1204).

Katechizm przypomina w tym kontekście, że Kościół jest stróżem *niezmiennej części* w liturgii, która pochodzi z ustanowienia Bożego, ma natomiast prawo, a nawet niekiedy powinien dostosowywać część liturgii *podlegającą zmianom* – do kultury narodów, które aktualnie przyjmują Ewangelię (por. KKK 1205). Trzeba jednak zawsze dążyć do tego, aby różnorodność liturgiczna była źródłem ubogacenia, a nie przyczyną napięć i nieporozumień; różnorodność nie powinna szkodzić jedności, która wyraża się w wierności wspólnej wierze, sakramentalnym znakom, które Kościół

⁸⁹ Por. KKK 1202.

⁹⁰ Por. KKK 1203; KL 4.

otrzymał od Chrystusa, oraz hierarchicznej wspólnoty. Dlatego adaptacja kulturowa wymaga nawrócenia serc, a jeśli to konieczne, także zerwania ze zwyczajami niezgodnymi z katolicką wiarą⁹¹.

Summary

PASCHAL MYSTERY OF CHRIST MADE PRESENT IN THE LITURGY ACCORDING TO THE CATECHISM OF THE CATHOLIC CHURCH

The Catechism of the Catholic Church given to her by John Paul II on October 11, 1992 faithfully and orderly presents the teaching of the Scripture, lively Tradition and the authentic Magisterium of the Church as well as the spiritual heritage of the Church Fathers, Doctors, and Saints. The Catechism was developed so that the whole people of God could gain better knowledge and understanding of the Christian mystery. The content of the Christian mystery is presented in the four inter-related parts of the Catechism. The Christian mystery is: the subject of faith – the Creed (part 1); celebrated and handed on in the sacred liturgy (part 2); the light for the Christian life (part three) and the basis for the prayer (part four).

The article focuses on two chapters of the second part of the Catechism, entitled *The Celebration of the Christian Mystery*, which show that the work of saving the world was accomplished by Christ the Lord “principally by the Paschal mystery of his blessed Passion, Resurrection from the dead, and glorious Ascension” (cf. CCC 1067; SC 5). By this mystery Christ realized the eternal divine plan and let its continuation to his Church that celebrates the Paschal mystery in the liturgy. The Church proclaims and celebrates the mystery of Christ so that the faithful may live from it and bear witness to it in the world: “For it is in the liturgy, especially in the divine sacrifice of the Eucharist, that „the work of our redemption is accomplished,” and it is through the liturgy especially that the faithful are enabled to express in their lives and manifest to others the mystery of Christ and the real nature of the true Church” (CCC 1068; SC 2).

The author of the article attempted to show that the Catechism passes to all the faithful the essential teaching of the Church that the Christian liturgy not only recalls the events accomplished for our salvation, but also actualizes them and makes them present here and now. The Paschal mystery of Christ is celebrated, yet not repeated; it is particular celebrations that are repeated and in each of them takes place the outpouring of the Holy Spirit that makes the unique Mystery present (cf. CCC 1104). Therefore, the great mysteries of salvation take place in the liturgy through the presence of Christ and the power of the Holy Spirit.

⁹¹ Por. KKK 1206; Jan Paweł II, Jan Paweł II, *List Apostolski w dwudziestą piątą rocznicę*, nr 16.

Ks. prof. zw. dr hab. Jan Józef JANICKI – ur. 1946 r. w Słomnikach. Studia w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach (1964–1970) i na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1971–1972). Doktorat w Pontificio Istituto Liturgico w Rzymie (1977); habilitacja w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (1992/1993); docent w Papieskiej Akademii Teologicznej (PAT) w Krakowie (1995); profesor nadzwyczajny PAT – Kraków 2000; profesor tytularny (*belwederski*) nauk teologicznych – Warszawa 2004; profesor zwyczajny nauk teologicznych (stanowisko) – Kraków 2011.

Autor ponad 200 publikacji o charakterze naukowym i popularnonaukowym, oraz kilku książek: *Le orazioni „super oblata” del ciclo „de Tempore” secondo il „Missale Romanum” di Paolo VI. Avviamento ad uno studio critico-teologico*, Romae 1977; *Liturgia poświęcenia pól*, Lublin 1989; *Misterium Paschalne w Mszaie Rzymskiej Pawła VI*, Warszawa 1992; *Msza święta. Liturgiczne ABC*, Warszawa 1993; „*Pamiętka Pana*” w *Ziemi Świętej*, Poznań 1993; *U początków liturgii Kościoła*, Kraków 2002; *Kultury antyczne w liturgii chrześcijańskiej*, Kraków 2003 i 2007 (II wyd.); *Święci chwałą Krakowa*, Kraków 2010 i 2012 (II wyd.); *Służba Boża w pierwszych wiekach Kościoła. Wybrane zagadnienia*, Kraków 2011.

